

NEJLEPŠÍ ZÁJEM DÍTĚTE, NEBO JEN STAMILIONOVÝ BYZNYS?

Defekt je v každém z opěrných sloupů inkluze, říká Martin Odehnal

Spokojenost Asociace speciálních pedagogů s vypořádáním připomínek k vyhlášce o speciálním vzdělávání se limitně blíží nule. Předseda asociace MARTIN ODEHNAL, kterého jsme požádali o rozhovor, dokonce v dopisu ministerstvu školství tvrdí, že byla zneužita k pouhému předstírání naplnění podmínky účasti zástupců odborné pedagogické veřejnosti. A chce uvnitř ASP ČR vyvolat diskuzi o účelnosti další spolupráce s vedením rezortu.

Znamená to, že už nepočítáte s další spoluprací s MŠMT na revizi současného pojetí inkluze?

MŠMT bylo zpočátku, před rokem, velmi vstřícné. Dá se říci, že se i s námi bavilo při hledání lepších cest o všech možnostech. Připravili jsme řadu podkladů včetně argumentace, kterou by bylo možné použít při jednání s bruselskými úředníky. Poskytlí jsme jeho pracovníkům rozbor chyb, které současný systém inkluze přinesl, i co by se s tím dalo dělat. Nechali jsme na tom hodiny práce bez jakéhokoliv nároku na odměnu. V průběhu jednání jsme se dozvěděli, že třeba ministr školství Robert Plaga oceňuje náš návrh na profesionalizaci asistenta pedagoga i další. Pak se ale při vypořádání ukazuje, že i při novelizaci v podstatě bezvýznamné vyhlášky v paragrafech, kde by šlo o drobné změny k lepšímu, stačilo, aby zadupaly neziskovky a z dálky zaburácel Brusel. Máme prostě pocit, že jsme byli za hlupáky. Není to tak, že bychom už nikdy s MŠMT nechtěli spolupracovat, nejsme uraženi. Musíme ale vědět, že to je k něčemu, že nejsme jen zástěrkou, aby mohli říci, že změny připravují s odborníky, ale pak se na ně vykašlou a ohnou se pod diktátem neziskovek.

Na druhou stranu – MŠMT při připomínkových řízeních dostává informace ze všech stran a na něm je, pro které řešení se nakonec rozhodne...

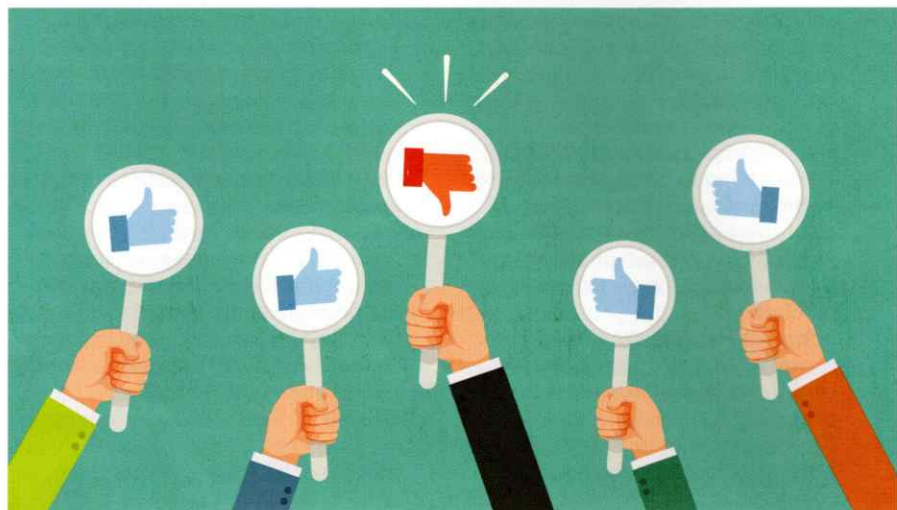
Pokud by šlo skutečně o souboj odborných argumentů, pak by to bylo v pořádku. Jenže naši oponenti nemají žádné odborné argumenty, kterými by obhájili současný model takzvaného společného vzdělávání. Vznášejí ryze politické požadavky a z útroby MŠMT zaznívá, že muselo

couvnut, protože na něj byl vyvinut tlak až přes Brusel. Sřet názorů se neřeší odbornou polemikou, ale silou vlivu. V tom jsou jistě silnější, ale já si naivně myslel, že jde hlavně o děti s postižením i bez něho, jim by měla novela vyhlášky prospět. Chápu ovšem, že se našim oponentům nechce přijít o lukrativní možnost nabízet kurzy pro učitele, v nichž během směšných 40 hodin poskytovali „rozšířenou speciálněpedagogickou kompetenci“. Kdyby v nich aspoň učitelům poskytli základy metodik práce s dětmi s nejčastějším postižením, s hraničními dětmi, se SPUCH! A to nemluvíme o práci s nevidomými, sluchově postiženými nebo dokonce s mentálně postiženými. Jenže z různých stran vím, že to byla akorát tak „nalejvárna“ o tom, jak je ta inkluze skvělá a nezbytná. Navíc často přednášeli lidé, kteří s těmito dětmi nikdy nepracovali, jak to tedy mohlo vypadat? Tady vidím sku-

tečný *casus belli*, ono ohrožení stamilionového „vzdělávacího“ byznysu, o nějaký „nejlepší zájem dítěte“ vůbec nejde.

Jaké výhrady k současnému pojetí inkluze máte?

Kde začít? Pokud se někde měnil systém vzdělávání na proinkluzivní, vždycky tato změna probíhala postupně, po dlouhou dobu, alespoň deseti let. V té době se měnilo vzdělávání pedagogů, nastavovalo se cílené financování podpory, vytvářely se kurikulární dokumenty atd. atd. U nás se o kurikulu začalo mluvit až nyní, zatím probíhalo cosi v utajení, jako by šlo o projekt Manhattan na vývoj atomové bomby. Navíc v týmu revize RVP jsou obrovití odborníci, ale kolik je tam obyčejných praktiků, kteří s těmi dětmi denně pracují? Zejména ale scházejí vývojová psychologové! Ti by přitom měli mít právo veta, říci: „Nezbláznili jste se, pánové, když do jedenáctiletých žáků hustíte něco, co jsme neprobírali ani na gymnáziu?“ Jedním z hlavních českých problémů byla absolutní nepřipravenost terénu na tuto změnu a úplná absence její přípravné fáze, tedy nezbytných důkladných pilotáží na malém vzorku škol. Kvůli tomu s dětmi s postižením pracují učitelé, kteří na to nejsou kvalifikováni. Schází fungující podpůrný aparát. Existuje zcela nefunkční katalog podpůrných opatření, která daleko více

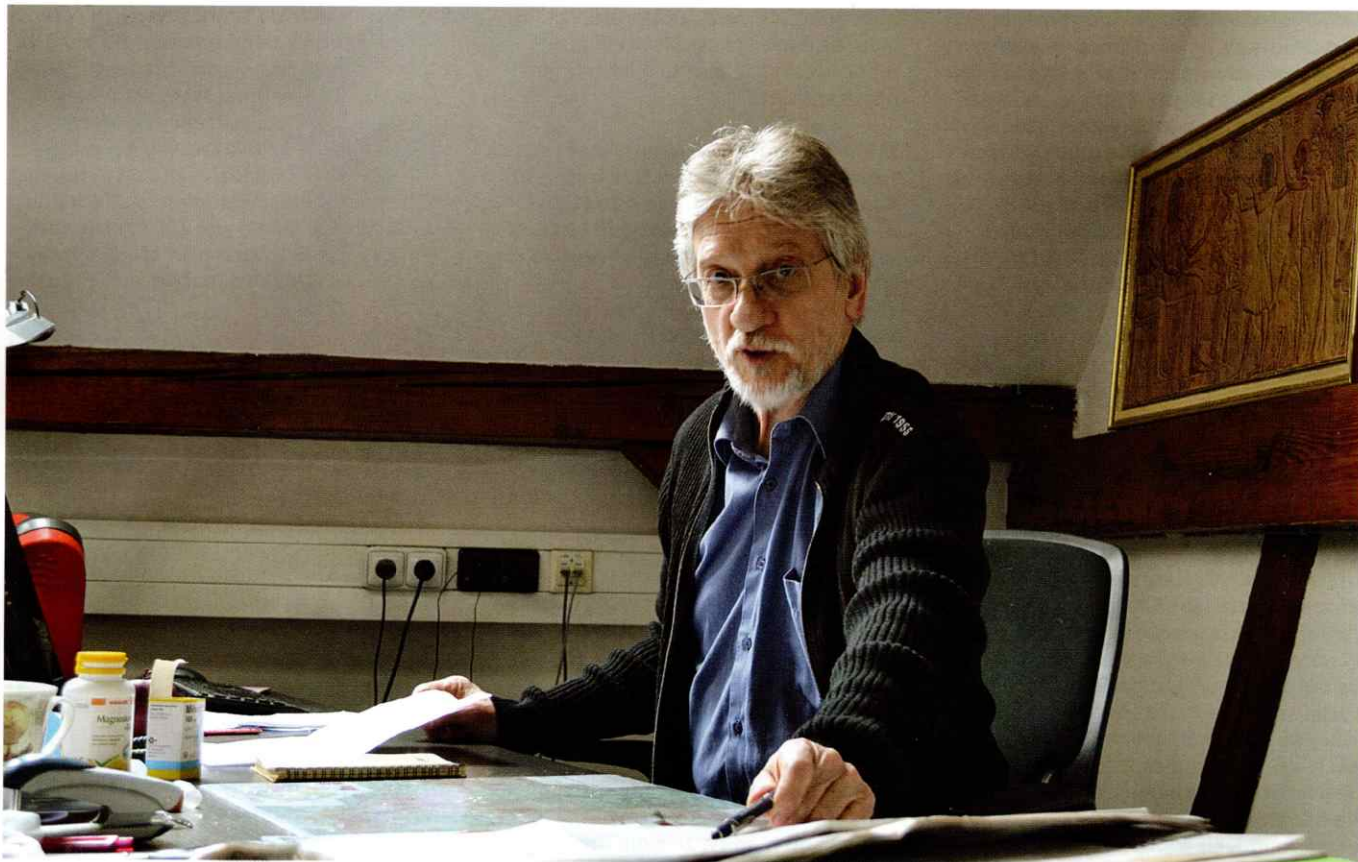

Foto: autor

než žáky podporují nesmyslné plýtvání miliardami. Pořád vzhlížíme k Finsku – tam ale funguje tandemová výuka, kdy je ve třídě kromě běžného učitele i speciální pedagog. Kromě toho zde existují i speciální třídy se speciálními pedagogy, kteří pracují s dětmi s postižením, tedy takové, na které se v Česku vztahuje ustanovení § 16. U nás je místo toho glorifikován nevdělaný asistent jako špičkové podpůrné opatření poskytnuté dítěti na dobu určitou. Dá se říci, že koncept současné podoby inkluze je defektní v každém opěrném sloupu, na kterém stojí.

„*Jedním z hlavních českých problémů byla absolutní nepřipravenost terénu na tuto změnu a úplná absence její přípravné fáze, tedy nezbytných důkladných pilotáží na malém vzorku škol. Kvůli tomu s dětmi s postižením pracují učitelé, kteří na to nejsou kvalifikováni.*

Jsou i dobří asistenti pedagoga...

Ovšemže ano, někteří by skutečně zasloužili pozlatit. Jenže učitelé říkají, že asistent je leckdy v podstatě další dítě ve třídě, kterému se musí říkat, co má dělat, s kým to má dělat a jak to má dělat. Zdůrazňují, že u celé řady dětí s postižením to nevědí ani sami učitelé. To není jejich chyba, to prostě vychází z onoho defektního systému. Ten zasadil těžkou ránu i poradenství. Na to byla navržena taková administrativní zátěž, že se prostě nedá stíhat společně s péčí o klienty, jak by bylo potřeba. Lidé z poraden tak tak stačí vyšetřit děti, které přicházejí, ale aby se podívali do školy, jak jejich doporučení fungují, jestli jsou naplño-

vána a jak, to prostě obvykle nezvládají. Poradenský systém byl nastavením současné podoby inkluze do značné míry paralyzován. Přitom nemá odpovědnost za to, jaká podpůrná opatření doporučí a kolik to bude stát. Prostě se koukne do katalogu a zaškrtně „paraván“ (beru ho jen jako obsahovou zkratku). Škola může mít tři v ředitelně za skříní, ale to je fuk. Není na řediteli, aby rozhodl, co ještě škola potřebuje pro dítě se speciálními vzdělávacími potřebami, jak lépe vynaložené peníze využít. Dostane peníze na „paraván“, ale on by je potřeboval dát

učiteli, který poskytuje dítěti vysoce nadstandardní péči, leží po nocích v odborné literatuře a vymýšlí vlastní pomůcky. Nemůže ani pro toto dítě koupit něco jiného, co by potřebovalo, ale co není zaškrtnuto v katalogu a napsáno v doporučení. Systém prostě nepomáhá dětem, zato obtěžuje všechny okolo. Tedy kromě armády poskytovatelů kurzů, pro které je to zlatý důl.

MŠMT mluvilo i o vysokých nákladech na podpůrná opatření.

Současný koncept inkluze vytvořil v rozpočtu školství jednu velkou černou díru, jíž může protéci libovolný objem finančních prostředků, aniž by to mělo skutečný

efekt pro reálnou podporu žáků. Všechno to směřuje k tomu, že se prostě jednou (a vzhledem ke zpomalování ekonomiky nejspíš dost brzo) řekne: Dost, žádná podpůrná opatření se nebudou předepisovat, protože nejsou peníze. Do té doby se bude do doporučení leckdy psát to, o co si prostě řeknou rodiče. Jak dlouho ale bude tenhle stav trvat? Jak dlouho se budou nakupovat pomůcky s pofiderním účinkem za drahé peníze, jimiž se jen zatíží skladové hospodářství školy?

Co s tím může dělat za daných okolností MŠMT?

Jednoduché to nemá, chápu. Možná shromažďuje munici, ukazuje se to například na postupné změně informací, které poskytuje ČŠI. Z jedné ze zpráv je zřejmé, že inspektoři prošli řadu škol se zaměřením na inkluzi a zjistili spoustu problémů. To ale nejsou chyby učitelů a škol, tyto chyby vyvěrají ze systému. MŠMT by mělo říci, že v naprosté většině nejde o nedostatky způsobené konkrétními osobami, ale o systémové nedostatky, tento systém bude takové chyby generovat stále znova a znova, pokud se nezmění. Ze zpráv inspekce se taková potřeba vyčíst dá. Když se ale podívám na reakce MŠMT včetně novelizace vyhlášky o speciálním vzdělávání, o které jsme mluvili, nemůžu se zbavit dojmu, že se to podobá konečné fázi reálného socialismu, kdy se taky přiznávaly tak zvané nešvary, o těch se mluvit smělo. Ale systém, ten byl dokonale a bezvadný. Dokud ale MŠMT nedokáže říci, že nejde o jednotlivé nešvary, ale o chybný, selhávající systém, nic se nezmění.

► **MŠMT se pokusilo začít vyhláškou. Ten pokus se už ale táhne víc než rok. Tehdy pracovnice MŠMT představila záměry úřadu a sklídila aplaus mezi lidmi z praxe, speciálními pedagogy. Jenže pak si v rozhovoru pro UN ministr Plaga stěžoval na nefér jednání neziskovek – ČOSIV nebo třeba OSF. V té době se zvažovalo vyškrtnutí přednostního zařazování dětí s postižením do běžných škol z vyhlášky. Jaký je váš názor?**

Vzděláváme děti s postižením v běžných školách, pokud je to možné, a ve speciálních, pokud je to nutné. To není žádná nová sentence. Když jsem pracoval na MŠMT a připravoval podklady pro vystoupení ministrů, tuto větu jsem tam uváděl. To byla doba, kdy se společně vzdělávání rozvíjelo organicky jako logická součást vzdělávací soustavy bez praskání bičem a bez valachovského pogromu na speciální školy. Ano, o běžné škole se vždycky uvažovalo jako o první variantě. Když ale diagnostika ukázala, že běžná škola dítěti nepomůže, doporučila se prostě cesta speciální školy. Ne jako „ta horší“, ale jako ta lepší pro dítě. Mohlo se stát, že pak žák ve svém vývoji akceleroval, v takovém případě se vracel do běžné školy. Tento systém byl nastaven a fungoval. Pokud se dítě zhoršilo v průběhu docházky do běžné školy, existovaly dneska zrušené vyrovnávací třídy, v nichž zkusí učitelé, někdy speciální pedagogové pomáhal menšímu počtu dětí dohnat látku běžné školy. Zrušení vyrovnávacích tříd beru jako další zásadní chybu MŠMT.

I dnes se ale nejdřív uvažuje o běžné škole...

Problém je v tom, že se o ní neuvažuje, formulace ve vyhlášce představuje direktivní příkaz přednostně zařazovat děti do běžných škol. A kdyby náhodou rodiče měli jiný názor, který nekoresponduje s názorem poskytovatelů dobra, tak se to nahlásí OSPODu, aby je postavil do latě. Na základě této věty začaly poradny záračně uzdravovat děti dříve s LMP. Je prostě rozdíl mezi rozhodováním pod politickým tlakem a mezi odborným posouzením možností dítěte a hledáním jeho nejlepšího zájmu. Dnes to není přednost v úvahách, ale přednost v realizaci. Proč se ale pokoušet zařadit do běžné školy dítě, u kterého je zřejmé, že na její nároky, ani na ty minimální, nestačí, a nechat ho tam tři čtyři roky trápit? Jenže k tomu bohužel v rámci aplikování této přednosti z vyhlášky dochází. Co pak má chudák učitel dělat? Někdy prostě za nedostatečné výkony dává lepší známky, což je demotivující pro ostatní žáky, jenže dítě svoji nedostatečnost vidí, roste jeho averze ke vzdělávání jako takovému, ve čtvrté páté třídě se rozevrou vývojové nůžky tak, že si nemá se spolužáky často co říci, žije ve skupině osamělým životem. To je inkluze? A navíc – když se stane, že dítě selže, je to vina učitele a školy! Vždyť přece mentální postižení je jen sociální

konstrukt, jak tvrdí „odborníci“ z ČOSIV, jejichž metou je likvidace celého segmentu škol vzdělávajících lehce mentálně postižené děti.

MŠMT v připomínkovém řízení odmítalo požadavky na zachování paragrafu vyhlášky, v němž se o přednostním zařazování dětí do běžných škol mluvilo, s tím, že je to ustanovení, které jde nad rámec zákona.

Tento paragraf ukazuje na to, že jeho autoři nepochopili náš právní systém a hierarchii legislativních norem – prostě zákon nemůže být upravován prováděcím předpisem. V tomto případě se ve vyhlášce objevila pozice, která v zákonu není.

Jak to mohlo projít přes Legislativní radu vlády?

Nevím, možné vysvětlení je to, že legislativcům nedošly možné konsekvence, netušili, co se za tímto slovem může skrývat.

Dalším bodem střetu je jednodruhová škola, povinnost do speciální školy zařazovat pouze žáky s jedním dominantním postižením. Proč se toto stalo neuralgickým bodem?

Hlavním cílem všech těchto kroků je jediné – zkomplikovat život speciálnímu školství do té míry, že zanikne. Z toho důvodu také někteří zastánci tvrdě inkluze včetně veřejné ochránkyně práv vykládají článek 24 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením tak, že není v souladu s jeho dikcí skutečnost, že některé státy zachovávají „dvojitý systém

školství – běžný a segregovaný“. Přitom nic takového v daném paragrafu není. Je v něm pouze řečeno, že stát zajistí, aby osoby se zdravotním postižením nebyly z důvodu svého postižení vyloučeny ze všeobecné vzdělávací soustavy, aby měly přístup k inkluzivnímu, kvalitnímu a bezplatnému základnímu a střednímu vzdělávání v místě, kde žijí, ale taky aby jim byla poskytována přiměřená úprava podle individuálních potřeb a nezbytná

„**U nás je glorifikován nezdělaný asistent jako špičkové podpůrné opatření poskytnuté dítěti na dobu určitou.**

podpora umožňující jejich účinné vzdělávání. Nikde není ani slovo o likvidaci speciálního školství, tento výklad Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením (který navíc není nikým volen) nás ani nemůže v tomto směru k ničemu zavazovat. Ať zkusí něco takového vyprávět Dánům, kde jde do speciálního školství třetina rozpočtu, ti by je s tím rychle vyhnali! Jednodruhová škola, která je ve vyhlášce zavedena a která by se měla zrušit, omezuje školu pro jedno postižení, aby vytvořila třídu pro děti s jiným postižením. Není to o míchání dětí s různými postižením v jedné třídě, proti čemuž oponenti tolik brojí s tím, že by se tak těmto dětem nedostalo dostatečně odborného vzdělávání.

Speciální školství v severských státech

Dánsko má plně zachovaný systém speciálního školství, v němž se vzdělává 5,6 % všech žáků, přitom na ně jde 30 % veškerých finančních prostředků určených pro základní školství.

Švédsko disponuje rovněž regulérním systémem speciálního školství, které navštěvuje celkem cca 10 tisíc dětí. Z toho 9 a půl tisíce navštěvuje základní školy pro děti se vzdělávacími obtížemi. Zajímavé je i personální zajištění celé školské administrativy: Ministerstvo (jako orgán politický a legislativní) má přibližně 200 zaměstnanců, Národní agentura pro vzdělávání (řídí „běžné“ školství administrativně, odborně a finančně) 250, Školní inspekce 300, a konečně **Národní agentura pro speciální vzdělávání (řídí systém speciálního školství) 1200 zaměstnanců!** Z toho mj. vyplývá i odborný potenciál nejvyšší řídicí úrovně – do porovnání s personální situací na našem MŠMT bych se raději ani nepouštěl.

Finsko s cca polovičním počtem obyvatel oproti ČR vzdělává ve speciálních školách cca 5 tisíc žáků (tedy na počet

obyvatel zhruba srovnatelně se Švédskem). Obvyklou formou vzdělávání pro žáky s LMP je **skupinová integrace ve speciálních třídách** běžných škol, kde většina výuky probíhá pod vedením speciálního pedagoga (jako u nás v případě speciálních tříd pro žáky s LMP při běžných ZŠ), a pouze v předmetech, kde je nelimituje mentální postižení (hudební, tělesná či výtvarná výchova apod.) se vzdělávají s tzv. intaktními spolužáky. **Při výuce v běžné třídě jsou standardem dva učitelé, z nichž jeden musí mít speciálněpedagogickou kvalifikaci.**

Norsko má nejinkluzivnější systém ze všech čtyř skandinávských zemí, nicméně jakkoli by měla být speciální podpora primárně poskytována v běžných třídách, platí to pouze v případě 28 % žáků se zdravotním postižením. **59 % (kam patří právě žáci s LMP) se jich vzdělává v menších skupinách.** Stejně jako ve Finsku je podporováno zapojení dvou pedagogů, z toho jeden je kvalifikovaný speciální pedagog.

Martin Odehnal

Mimochodem, je fascinující, že stejní lidé plédují pro to, aby děti s různým postižením chodily do třídy běžné školy, kde je bude učit kantor v lepším případě s „rozšířenými speciálněpedagogickými kompetencemi“ a v horším bez nich, přičemž mu bude pomáhat asistent bez jakéhokoliv pedagogického vzdělání. Pokud by toto ustanovení zůstalo, speciální školy budou mít problém přijmout alespoň minimální počet žáků, bude nutné je rušit, jak jich bude ubývat, budou z hlediska vzdálenosti pro děti i rodiče hůře dostupné, proto bude dál ubývat žáků a bude možné říci – podívejte se, není o ně zájem, zrušme je... Tento model míří ovšem zejména na školy pro děti s lehkým mentálním postižením, kterých už takhle za poslední dva tři roky výrazně ubylo. Hlavním důvodem pro jejich rušení ovšem je, že se v nich stále vzdělává vyšší procento Romů.

Tyto školy jsou označovány jako ty, které poskytují méně kvalitní nebo dokonce nekvalitní vzdělávání...

To je ideologický i obsahový blábol. O kvalitě vzdělávání nerozhoduje typ školy, ale způsob vzdělávání, odbornost učitelů, dosažitelnost nezbytných pomůcek, znalosti postupů, kvalita metodik a jejich naplňování atd. atd. Jestliže se jedná o školu pro děti s mentálním postižením, pak o kvalitě rozhoduje i skutečnost, jestli zúžené kurikulum nastavuje vzdělávání tak, aby dosáhly svého maxima. Z tohoto pohledu je naopak pro ně velmi nekvalitní vzdělávání v běžné škole, kde učitelé obvykle nevědí, jak toto dítě vzdělávat, a to se každým rokem stráveným v běžné škole s ohledem na své znalosti, dovednosti a návyky potřebné pro další život a uplatnění v zaměstnání vzdaluje svým

vrstevníkům vzdělávaným odborníky speciálními metodami.

Jistě, dítě bez mentálního postižení by se mělo vzdělávat v běžné škole podle neredukovaného kurikula. Taky v současnosti (a už to platí řadu let) se děti bez diagnostikovaného mentálního postižení do školy pro tyto žáky nedostanou, žádné poradenské zařízení si nedovolí poslat do této školy dítě bez diagnózy LMP. Naopak, řada žáků s mentálním postižením, hlavně romského původu, toto doporučení nedostane, ačkoliv jejich výsledky diagnostiky na LMP ukazují. Na druhé straně jsou i děti bez mentálního postižení, které kvůli jiným problémům zasahujícím do vzdělávání, jako je schopnost soustředění, kvalita paměti, unavitelnost, specifické i nespecifické poruchy učení spolu se špatným rodinným zázemím či s nepodnětným prostředím, prostě budou v běžné škole selhávat. Z pohledu tohoto dítěte je beze sporu výhodnější vzdělávat se ve třídě s malým počtem žáků, s individuální péčí pod vedením speciálního pedagoga a je úplně jedno, jestli bude tato třída při škole běžné, nebo při škole speciální. Už dávno není speciální škola pastí bez východiska. Jestliže se díky intenzivní péči dítě zlepší, není problém, aby přestoupilo do běžné školy, i když by bylo lepší, kdyby existovaly už zmiňované vyrovnávací třídy, které by mu v začlenění mohly plynule pomoci.

Kromě odkazů na Úmluvu o právech osob se zdravotním postižením a další úmluvy se objevuje nejčastěji argumentace rozsudkem Evropského soudu pro lidská práva z roku 2007 ve věci D. H. a ostatních proti ČR s tím, že na jeho základě musí naše republika odstranit diskriminaci Romů.

Tento rozsudek je zcela dezinterpretován. Naše republika byla odsouzena k výplatě 4500 euro každému z žalujících Romů a 10000 euro na náklady řízení. To je vše. Eura byla zaplacená, a tím to podle mého skončilo. Systém s problémy, kvůli kterým nás skupina ostravských Romů žalovala, už neexistuje, de facto už neexistuje ani typ školy, o kterém se v rozsudku hovořilo, neexistuje odlišný vzdělávací program, všechno jsme splnili a vlastně přeplnili. Je nesmysl mluvit o tom, že nenaplnujeme rozsudek D. H.

Nicméně rozsudek si začal žít vlastním životem, sami jsme si vytvořili Strategii a Akční plán a Plán opatření a tím se teď šermuje. A zjišťuje se, jestli náhodou je naše republika stále tak rasistická, že si dovolí Romy „nekvalitně“ vzdělávat tak, aby byli gramotní všichni, na rozdíl od Francie a dalších zemí západní Evropy, kde je jich podle tehdejšího disentu soudce Evropského soudu K. Jungwierta ohromná řada negramotných. Tzv. společné vzdělávání v této podobě je krásná ilustrace rčení „vrtěti psem“. Tehdy se jednalo o skupinu údajně diskriminovaných Romů zařazených do zvláštních škol v režimu úplně jiného zákona, než platí dnes. Nicméně Romů ve školách pro děti s LMP je stále mnoho, protože nároky běžných škol jsou brutálně předimenzované. Jenže místo toho, abychom udělali pořádek v kurikulu běžné školy, zrušíme kvůli Romům školy pro žáky LMP. A k tomu necht' nám dopomůže inkluze aktuálního typu. To je třeskutá logika. Abychom mohli vykázat do „Brusele“, že jsou všichni Romové nacpaní v běžných školách a že je nediskriminujeme, raději budeme diskriminovat spoustu dětí s postižením. Ze kvůli tomu utíkají a budou utíkat učitelé ze škol a školní absence dosáhne astronomických výšin? To se říci nesmí, to je prý neetické. Potěmkin by měl radost.

Zpátky k vyhlášce o speciálním vzdělávání. Na začátku celého procesu jste tvrdil, že je natolik špatná, že je nutné počkat na novelu školského zákona a pak ji vypracovat zcela novou. Trváte na to stále?

Nic se nezměnilo. Je možné, že ministr Plaga zastupoval názorový terén, což ale bylo trochu zbytečné. Skutečně, důležitý je zákon, novelou vyhlášky se jen ztrácí čas. MŠMT za rok odkladů jen oslabilo svoji pozici. Ale odneska je už jasné, že pokud není vůle změnit pojetí inkluze, systém společného vzdělávání postavit na odborných základech, pak je zbytečné pouštět se i do novely školského zákona a jeho pověstného paragrafu 16 a dalších. Bylo by třeba zcela změnit systém financování, mimochodem to znamenalo, že se vydá méně peněz z rozpočtu, ale byly by efektivněji vynakládány a kompetence k tomu i odpovědnost by byla na ředitelích škol.